

تحلیل مکانی - فضایی جرم خیزی در عرصه‌های پیراشهری مورد: اسلامشهر

www.jpusd.ir

افشین متقی^{۱*}، مراد دلالت^۲، حسن تابعی^۳، پروین دانشور^۴، آرش قربانی سپهر^۲

^۱دانشیار جغرافیای سیاسی، دانشگاه خوارزمی، تهران، ایران.

^۲دانشجوی دکتری جغرافیای سیاسی دانشگاه خوارزمی، تهران، ایران.

^۳کارشناسی ارشد جغرافیای انسانی، دانشگاه خوارزمی، تهران، ایران.

^۴کارشناس ارشد جغرافیا و دفاع مقدس دانشگاه ارومیه، ارومیه، ایران.

*e-mail: a.mottaghi@khu.ac.ir

پذیرش نهایی: ۱۳۹۸/۰۶/۱۳

دریافت مقاله: ۱۳۹۸/۰۴/۰۴

چکیده

نواحی شهری مراکز اصلی رشد اقتصادی، اجتماعی و سیاسی در هر کشوری هستند که خود را به‌عنوان جذاب‌ترین نقاط برای ایجاد ثروت، کار، خلاقیت و نوآوری اثبات کرده است. برخی از نواحی شهری با چالش‌های مهمی در زمینه‌های تخریب فیزیکی و محیطی، محرومیت اجتماعی، ناامنی، بیکاری، نابرابری‌های اقتصادی، کمبود مسکن و ترافیک مواجه است که این مشکلات، کیفیت زندگی شهری را به شدت کاهش می‌دهد. هدف از پژوهش حاضر تحلیل فضایی محلات جرم خیز در محدوده جغرافیایی شهر اسلامشهر بوده است. پژوهش حاضر از لحاظ هدف، از نوع کاربردی است و از نظر شیوه انجام توصیفی-تحلیلی است و برای انجام این تحقیق از استراتژی مطالعه موردی استفاده شده است. روش‌های گردآوری اطلاعات به دو صورت کتابخانه (اسنادی) و میدانی صورت گرفته است. نتایج تحلیل نشان‌دهنده این وضعیت است که محلات شمالی که خاستگاه و شکل‌دهنده اولیه شهر بوده، به مرور زمان دچار فرسودگی شده و قانون شکل‌گیری جرائم متعددی نظیر سرقت اتومبیل، سرقت لوازم خانه و فروش مواد مخدر شده است و این باعث رعب و ترس میان شهروندان این محدوده بخصوص محلات ۱، ۲، ۳ و ۴ گردیده است.

واژگان کلیدی: محرومیت اجتماعی، جرم، تحلیل فضایی-مکانی، پیراشهر، اسلامشهر.

مقدمه

امروزه، سیمای دائمی فضای کالبدی شهرها تحت تأثیر نیروها یا سازوکارهایی قرار می‌گیرد که در طی زمان با پیشرفت‌های اجتماعی- اقتصادی تحول می‌یابد و ضمن اینکه چهره و منظر جدیدی به کالبد فیزیکی شهرها تحمیل می‌کند، زمینه تغییرات عمده در محتوا و ساختارهای اجتماعی و اقتصادی شهرها را نیز فراهم می‌آورد. محتوای کلی شهرها به تدریج تغییر یافته و باگذشت زمان، توسعه اقتصادی، تصمیم‌گیری‌ها و برنامه‌ریزی‌های مستمر در شکل یابی شهرها نقش مهمی ایفا می‌کنند (شالین، ۱۳۷۲: ۸).

توسعه سریع و نامتوازن شهری یکی از مهم‌ترین مشکلات و عوارض اجتماعی کشورهای در حال توسعه پس از جنگ جهانی دوم بوده است که یکی از عواقب اقتصادی و فیزیکی آن، گسترش محله‌های مسکونی غیرمجاز شهری و نتایج اجتماعی حاصل از آن است (زاهد و آذرگون، ۱۳۸۷: ۵). این مسئله، که در تمامی سطوح و زوایای فردی، اجتماعی و کالبدی تأثیر گذاشته، در کشورهای در حال توسعه بیشتر احساس می‌شود (میرکتولی و وطنی، ۱۳۸۸: ۷۰). محله‌های متفاوتی با سطوح نابرابر اقتصادی و اجتماعی مشکلات اجتماعی فراوانی را در شهرها ایجاد کرده است. چنین شرایطی زمینه ظهور سریع جرائم شهری به‌عنوان آفت جوامع انسانی را فراهم می‌کند. با تجمع جمعیت اختلافات تشدید شده و برخوردهای اجتماعی روبه ازدیاد می‌گذارد و با گسترش کالبدی و جمعیتی شهرها میزان جرم و جنایت نیز به میزان قابل توجهی افزایش می‌یابد (تقوایی، ۱۳۸۹: ۱۰۶).

وقوع جرم از مهم‌ترین مشکلات در برخی از شهرها است، به‌عنوان یک مشکل که پلیس را به چالش کشیده و تهدیدی برای زندگی امن شهروندان است، در نظر گرفته می‌شود (کلانتری و همکاران، ۱۳۸۸: ۱۳۳). از این رو، بزه-

کاری و ترس از وقوع آن منجر به نگرانی‌های جهانی و داخلی در جامعه مدرن پسا صنعتی امروز شده و سیستم‌های عدلی کیفری به‌وضوح قادر به رسیدگی به آن‌ها نبوده است (Cozens et al, 2005:328). بر این بنیاد، برخی مکان‌ها، به دلیل ویژگی کالبدی و محیط زیستی، نوع فعالیت‌های رایج در آن و یا عوامل اجتماعی و ویژگی‌های اقتصادی ساکنان آن، فرصت‌های بیشتر برای ارتقای جنایات و جذب مجرمان فعال و بانگیزه فراهم می‌کند که بر اساس دیدگاه انتخاب عقلانی، امن‌ترین و مناسب‌ترین مکان‌ها و شرایط را برای ارتکاب عمل مجرمانه در خود دارد (احمدآبادی و همکاران، ۱۳۸۷: ۲۵۴). به همین دلیل، امروزه امنیت شهروندان و راه-های ترویج آن به‌عنوان اولویت طراحی شهری در نظر گرفته شده است (پور جعفر و همکاران، ۱۳۸۷: ۷۳).

مطالعات نشان داده که می‌توان با اصلاح ساختار محیطی و شرایط اماکن از ارتکاب جرائم خشونت‌بار جلوگیری کرد (محمد نسل، ۱۳۸۶: ۲۹۸). از مهم‌ترین نگرش‌های جدید می‌توان به دیدگاه مکان‌های جرم خیز اشاره کرد. این دیدگاه نخست به‌وسیله شرمن، گارتین و برگر در سال ۱۹۸۹ مطرح شد و بر پایه نوعی علت شناسی مکانی جرم استوار است (زنگی‌آبادی و رحیمی نادر، ۱۳۸۹: ۱۸۱). از آنجا که یک ارتباط دوسویه بین محیط و رفتارهای انسانی وجود دارد، محیط کالبدی می‌تواند هم نقش معلول و هم نقش علت را بازی نماید؛ بدین معنا که می‌تواند به‌عنوان یک عامل مهم، قوانین مسلط خود را بر ساکنین خویش تحمیل نماید و رفتارهای انسانی را تحت تأثیر خود قرار دهد (کلانتری و همکاران، ۱۳۸۸: ۲۱). کشور ما همچون بسیاری از کشورهای دنیا از نظر میزان جرائم و انحرافات اجتماعی وضعیت بسیار وخیمی دارد، به‌عنوان مثال مقایسه آمار سرقت در سال ۱۳۵۶ و ۱۳۸۵ حاکی از رشد لجام‌گسیخته جرم و جنایت است به‌طوری‌که در سال ۱۳۵۶، ۲۷۳۳۱ فقره سرقت

تحقیق حاضر به دنبال پاسخ‌گویی به این سؤال است که با توجه به وضعیت کالبدی، میزان وقوع جرائم در محلات شهر اسلامشهر چگونه است؟

حیدری و همکاران (۱۳۹۰)، در مقاله خود با عنوان "پیشگیری از جرم از طریق طراحی محیطی؛ مطالعه موردی زنجان" به این نتیجه رسیده‌اند که معماری پیش‌گیرنده از جرم می‌بایست با سایر ملاحظات معمول در شهرسازی و ساخت اماکن مسکونی از قبیل زیباسازی، صرفه‌جویی اقتصادی، رعایت حقوق و آزادی فردی، خلوت و حریم خصوصی افراد همخوانی و مطابقت داشته باشد. همچنین برای کاهش جرم باید ارتفاع ساختمان‌ها کم باشد و خیابان‌ها به صورت پیچ‌درپیچ ساخته نشود و در نهایت در تمام طول شبانه‌روز، فعالیت در خیابان‌ها جریان داشته باشد.

قائد رحمتی و شمسی (۱۳۹۲)، در پژوهش خود با عنوان «بررسی شاخص‌های طراحی محیطی در پیشگیری از جرم؛ مطالعه موردی مجتمع‌های تجاری شهر یزد» دریافتند که در طراحی فضایی چه در سطح شهر و یا در حد پلان ساختمان، باید از طراحی فضا به‌گونه‌ای که امکان نظارت عمومی را کاهش دهد یا نحوه دسترسی به مناطق جرم خیز را افزایش دهد، جلوگیری شود. بنابراین از آنجاکه امنیت محیطی مجتمع‌های تجاری، به دلیل ایجاد آسایش، آرامش و اطمینان از حضور در یک محله امن، موجب جذابیت محل و استقبال مردم در استفاده از محیط‌های تجاری می‌شود، باید طراحان توجه لازم و کافی را در این زمینه مبذول نمایند.

سلیمی و همکاران (۱۳۹۵)، در پژوهشی با عنوان «سنجش میزان موفقیت طرح مرکز محله آخوند شهر قزوین در ارتقای احساس امنیت محله، با استناد به رویکرد CPTED» پیشنهاد می‌دهند که برای ارتقای امنیت محله با توجه به رویکرد موردنظر ضمن حفظ ویژگی‌های بومی محله، کاربری طبقه همکف خانه‌ها به کاربری تجاری

مورد شناسایی پلیس قرار گرفته بود و این مورد در سال ۱۳۸۵، به ۱۹۰ هزار مورد ارتقاء یافته است (سالنامه آماری کشور، ۱۳۸۶). در این میان، اسلامشهر به‌عنوان یکی از شهرهای خودرو و نزدیک به کلان‌شهر تهران و مرکز مهم فعالیت‌ها و فرصت‌های اجتماعی، گرفتار طیف گسترده‌ای از مسائل امنیت ستیز از قبیل افزایش جمعیت، گسترش پویای نابرابری‌های دردناک اجتماعی و اقتصادی و پیامدهای آن، انجام گستاخانه‌ترین بزهکاری‌ها، جرائم، و بسیاری از آسیب‌های اجتماعی دیگر است که از ایجاد محیط مساعد برای رشد فضایل اخلاقی و شخصیت انسان‌ها به میزان قابل‌ملاحظه‌ای جلوگیری می‌کند. با عنایت به رابطه مثبت رشد جمعیت و میزان بزه‌کاری می‌تواند به‌عنوان تابعی از افزایش کمی جمعیت در این شهر تلقی شود لیکن آنچه بیشتر اهمیت دارد افزایش بزه‌کاری و میزان جرائم متناسب با افزایش جمعیت در این شهر است.

طی چندین سال گذشته مطالعه و تحقیق پیرامون شناسایی و تحلیل کانون‌های جرم خیز شهری اهمیت بسیار زیادی یافته است. در بسیاری از شهرهای کشور از جمله اسلامشهر تاکنون مهم‌ترین راهکار و ابزار برای مقابله با جرم و جنایت تکیه بر قوه قهریه و برخوردهای قضایی بوده است. هرچند تجربه گذشته نشان می‌دهد این روش به‌تنهایی کارایی لازم را برای کاهش مشکلات و پیامدهای ناگوار بزه‌کاری در جامعه ندارد. بنابراین، در حال حاضر ریشه‌یابی عوامل مکانی، کالبدی، اجتماعی و اقتصادی مؤثر در بروز بزه‌کاری در شهرها و سعی در حذف آن نسبت به گذشته، اهمیت قابل‌توجهی یافته است. آنچه مسلم است اگر جهت مقابله با جرم و انحرافات اجتماعی سنجیده و منطقی عمل نشود و به‌طور همه‌جانبه و با استفاده از دستاوردهای علوم مختلف راهکارهای پیشگیری از وقوع جرم به کارگرفته نشود، در آینده شاهد اوضاع بدتری خواهیم بود. بنابراین،

اختصاص یابد که ضمن حفظ حریم خانه‌ها، نظارت به مرکز محله از طریق کاربری‌های تجاری صورت گیرد. همچنین با کمی تأمل در بازطراحی، می‌توان ضمن حفظ ویژگی‌های بومی و اصیل یک محله که باعث هویت و تمایز آن می‌شود، رویکردهای جدیدی که منجر به ارتقای کیفیت زندگی و انطباق آن با شرایط زندگی کنونی می‌شود را نیز به کار گرفت.

نیومن (۱۹۷۳)، در کتاب "مردم و طراحی در شهر پرخشونت" درباره تغییر ساختار محیط شهری پیشنهادهایی ارائه می‌دهد. از جمله ایجاد ظرفیت کالبدی نظارتی در فضا تا فرصت نظارت برای ساکنان و دیگر نهادها ممکن گردد.

پائول و همکاران (۲۰۱۳)، پس از بررسی روند پیشگیری از جرم از طریق طراحی محیطی در کشورهای غربی، انتقال این نظریه را در امارات متحده عربی مورد بررسی قرار داده‌اند. آن‌ها همچنین چالش‌های پیش روی این نظریه در این مناطق را برجسته کرده‌اند و معتقدند که با دانش میان فرهنگی می‌توان پیشگیری از جرم را در این مناطق توسعه داد. اشنایدر و کینچن سال ۲۰۱۳ روند توسعه پیشگیری از جرم از طریق طراحی محیطی را در دو کشور ایالات متحده و بریتانیا به‌طور جداگانه مورد تجزیه و تحلیل و سپس مقایسه کرده‌اند. تجارب این دو کشور را در اختیار کشورهای دیگر که مایل هستند در این راه قدم بردارند ارائه می‌دهند.

کوزن و ملن هورست (۲۰۱۴)، در پژوهشی تحت عنوان "بررسی ادراکات جامعه در زمینه پیشگیری از جرم و جنایت از طریق طراحی محیطی (CPTED) در بوتسوانا" به بررسی این موضوع پرداختند که ادراکات یک جامعه جهان‌سومی به‌مانند جامعه بوتسوانا تا چه میزان با ادراکات جامعه غربی از CPTED همخوانی دارد. آن‌ها با توجه به پاسخ پرسش‌شوندگان به این نتیجه دست یافتند که در

محدوده مورد مطالعه اگرچه کمتر از اصول CPTED استفاده شده است اما امنیت شخصی در سطح بالایی است. همچنین اگرچه مؤلفه‌های CPTED در هر دو جامعه (غربی و جهان‌سومی) یکی بود، لکن احساس امنیت شخصی با توجه به اصول CPTED در جامعه بوتسوانا با جامعه غربی تفاوت داشت.

پژوهش علمی دو سطح نظری و تجربی دارد. در سطح نظری فکر فرموله شده و در سطح تجربی گزاره‌های تجربی قرار دارد (ساعی، ۱۳۸۶: ۴۲). در مجموع، باهدف محوری تدوین چارچوب نظری (نظامی از گزاره‌های انتزاعی و بیان نظری) و تبیین تئوریک مسئله تحقیق (راه‌حل تئوریک مسئله و پاسخ نظری به سؤال تحقیق) عناصر تشکیل‌دهنده در یک فرآیند منطقی، پیوسته و مرتبط با موضوع و مسئله تحقیق به شرح زیر ارائه می‌گردد.

از نظر جامعه‌شناسان بر طبق نظر دورکیم، جرم پدیده طبیعی اجتماعی است و از نظام، فرهنگ و تمدن هر اجتماع ناشی می‌شود. برخی دیگر جرم را عملی توصیف می‌کنند که در رابطه با رفتارهای عادی اعضای گروه اجتماع، تقصیر و خطا محسوب شده و رفتار ناهنجار باشد. جرم شناسان، ناسازگاری افراد را در اجتماع، عمل ضداجتماعی و جرم می‌نامند و برخی دیگر عقیده دارند که تعدی و تجاوز به شرایط زندگی، عملی ضداجتماعی است (دانش، ۱۳۷۴: ۴۶). در جوامع شهری پیچیده امروز، عوامل گوناگون محیطی با تأثیرگذاری متقابل، سبب بروز انواع بزهکاری‌ها، بی‌قانونی‌ها، نابسامانی‌ها و در نتیجه، ناامنی در شهر و فضاهای شهری شده‌اند (عزیزی و شعبان جولا، ۱۳۹۳: ۷۹۲).

جغرافیای جرم تأثیر موقعیت جغرافیایی، شرایط مکانی و عوامل تسهیل‌کننده بر وقوع جرم را بررسی می‌کند. بنابراین، بررسی تأثیر محیط جغرافیایی بر وقوع جرم از

تاکنون اندیشمندان و سازمان‌های مختلفی به تعریف این رویکرد پرداخته‌اند. برای مثال، بر طبق نظر کلارک (۱۹۸۹)، نظریه CPTED بیشتر بر این فرض استوار است که جنایات به سبب فرصت‌هایی که از طریق محیط فیزیکی ایجاد می‌شوند، رخ می‌دهند؛ بدین ترتیب، تغییر فضای فیزیکی می‌تواند باعث کاهش یا حتی مانع وقوع جرم شود (Emmanuel et al, 2015:55). بر اساس تعریف انستیتوی ملی جرم در آمریکا، CPTED عبارت است از طراحی و استفاده مناسب از محیط ساخته‌شده، که می‌تواند باعث کاهش ترس و وحشت از جرم و بهبود کیفیت زندگی می‌گردد (مستوفی‌الممالکی و بهرامی، ۱۳۹۳:۱۰۲). به عبارت دیگر می‌توان این رویکرد را طراحی مناسب و استفاده مؤثر از محیط ساخته‌شده تعریف کرد که می‌تواند منجر به افزایش احساس امنیت و کاهش شانس وقوع جرم و بهبود کیفیت زندگی شود (Gibson & Johnson, 2013:2).

بخش تحقیقات جرم‌شناسی دولت بریتانیا موضوع پیشگیری وضعی جرم از طریق طراحی محیطی را در اواسط دهه‌ی ۱۹۷۰ ارائه کرد (Mayhew & et al, 2013: 11). این نظریه برخلاف دو مورد قبلی، در نگاه اول معماری فضاهای ساخته‌شده را بررسی نمی‌کند. همچنین، به حمله‌های تهاجمی به منظور سرقت توجهی ندارد؛ بلکه می‌توان ادعا کرد این نظریه، دیدگاهی کلی برای کاهش فرصت ارتکاب هرگونه جرم از جمله هواپیمارمایی، کلاه‌برداری، تماس تلفنی شرم‌آور، خشونت در محیط‌های عمومی یا خانوادگی ارائه کرده است. بسیاری از تحقیقات صورت گرفته در حوزه جرم و فرصت‌های محیطی، در اصل بخشی از دستورالعمل پیشگیری محیطی از جرم محسوب می‌شود؛ به بیان دیگر، می‌توان ادعا کرد تمام نظریه‌های ارائه‌شده در زمینه‌ی فرصت‌های محیطی ارتکاب جرم، اساس نظریه‌ی پیشگیری

یک‌سو و توزیع فضایی جرائم از سوی دیگر، در حیطه‌ی جغرافیای جرم می‌گنجد. بررسی محیطی جرم اعم از محیط طبیعی، اجتماعی و انسانی، در جغرافیای جرم مطرح می‌شود. در بررسی جغرافیایی جرم که به علل محیطی وقوع جرائم پرداخته می‌شود، تلاش بر آن است که دلایل محیطی تسهیل‌کننده جرم شناسایی شود تا بتوان برای کاهش جرم برنامه‌ریزی کرد. شناسایی عوامل محیطی جغرافیایی مانند عوامل فرهنگی، اجتماعی، اقتصادی و زیست‌محیطی به کارشناسان امکان می‌دهد که این عوامل را کنترل و در آن دخالت کنند تا انگیزه‌های ارتکاب جرم کاهش یابد (ستوده، ۱۳۷۱: ۶۶). به‌هرروی محیطی که امن است، باعث جذب فعالیت‌های عمومی و افراد گوناگون به آن در زمان‌های مختلف می‌شود (Shamsuddin & Hussin, 2013:224).

بر این اساس لزوم توجه به ارتباط بین آسیب‌پذیری افراد در فضاهای شهری و طراحی محیط زندگی پیش از پیش آشکار می‌شود (لطفی و همکاران، ۱۳۹۳: ۴۰). چیدمان فیزیکی، نوع مسکن و چشم‌انداز محیط فیزیکی به‌طور مستقیم بر جرم تأثیر دارد (Sakip & Abdullah, 2012:12). تأثیر محیط بر انسان موضوع جدیدی نیست و از قدیم‌الایام وجود داشته است (محمودی جانکی و قورچی بیگی، ۱۳۸۸: ۳۴۶). منشأ استفاده از دیدگاه طراحی محیطی برای کاهش جرم در دوران اخیر به مطالعات افرادی همچون جیکوبز، نیومن و جفری برمی‌گردد. در سال ۱۹۷۶، جفری اصول نظریه فضای قابل دفاع اسکار نیومن را به‌عنوان پایه‌های مدرن CPTED پذیرفت. درواقع وی بنیان‌گذار نظریه CPTED بود. جین جیکوبز این نظریه را بیشتر به واقع‌گرایی در زمینه برنامه‌ریزی نزدیک کرد و ایمنی و امنیت را به‌عنوان پایه‌های زیربنایی یک شهر موفق قلمداد نمود (Cozens & Love, 2015:2).

کاربری مؤثر از محیط و ساختمان که به کاهش جرم و ترس ناشی از جرم منجر می‌شود (Crowe, 2000: 46).

روش تحقیق

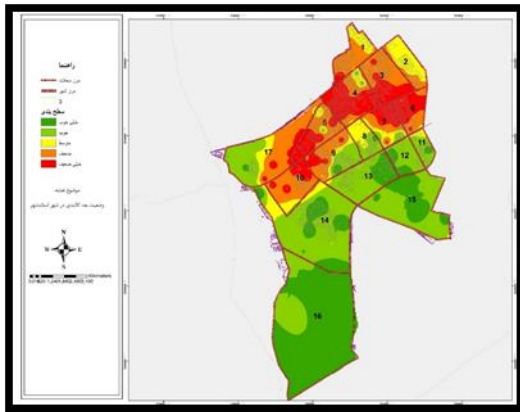
پژوهش حاضر از لحاظ روش‌شناسی، توصیفی تحلیلی دارد؛ از لحاظ هدف کاربردی است. همچنین سعی در کشف شرایط اهداف مختلف جرم است. در پژوهش حاضر مفهوم محیط کالبدی به‌عنوان متغیر مستقل و جرم متغیر وابسته در نظر گرفته شده است زیرا جرم با تغییر محیط شدت و ضعف آن تغییر می‌کند.

یافته‌های تحقیق

بسیاری از تحقیقات صورت گرفته در حوزه جرم و فرصت‌های محیطی، در اصل بخشی از دستورالعمل پیشگیری محیطی از جرم محسوب می‌شود. دیدگاه نظری CPTED می‌کوشد از نظارت طبیعی شهروندان به‌عنوان عامل بازدارنده‌ی فعالیت‌های غیرقانونی همراه با طراحی مناسب محدوده‌های شهری بهره‌گیرد. جاکوبز در شکل-گیری و توسعه‌ی سپتد نقش زیادی داشته است. دیدگاه CPTED بر محیط کالبدی شهر باهدف کاهش جرم و افزایش تجانس و امنیت عمومی اجتماع و ساکنان شهر تأکید دارد. نظریه‌ی CPTED راه‌حل مناسب برای پیشگیری از وقوع جرم را کاهش فرصت‌های مجرمانه می‌داند. قابل‌ذکر است که به‌منظور تعیین وضعیت کلی، ابتدا سؤالات با توجه به منفی و مثبت بودن نوع سؤال امتیازات تغییر داده شده است به‌عنوان مثال آلودگی‌ها هرچقدر زیاد باشد جنبه منفی دارد به همین خاطر امتیاز کمتری به آن محدوده اختصاص می‌یابد.

جرم از طریق طراحی محیطی را تشکیل می‌دهند. در سال ۱۹۶۹، سی ری جفری اولین کسی بود که نظریه‌ی پیشگیری از جرم را از طریق "طراحی محیطی" مطرح کرد و این مسئله را در کتابی در سال ۱۹۷۱ بررسی کرد. به نظر او جامعه‌شناسان به میزان شایان توجهی در عوامل اجتماعی مؤثر بر جرم از جمله محرومیت، تأثیرات فرهنگی و خانواده اغراق کرده‌اند و به عوامل بیولوژیکی و محیطی توجهی نکرده‌اند، درحالی‌که در بررسی‌های مربوط به پیشگیری جرم عوامل گوناگونی از جمله عوامل زیستی نیز نقش دارد. او بر فرصت‌های محیطی مجرمان تأکید داشت و جرائم گوناگون را ناشی از این فرصت‌های محیطی می‌دانست (Clarke & Eck, 2001: 30).

به نظر جاکوبز، دیدگاه CPTED بهترین ابزار برای کاهش فرصت‌های محیطی بزهکاری است. این دیدگاه بر پیشگیری از جرم از طریق طراحی و برنامه‌ریزی مناسب محیط تأکید می‌کند که می‌تواند با کاهش فرصت‌های وقوع جرم و بهبود زندگی مردم منجر شود. مطابق دیدگاه نظری CPTED، از طریق برنامه‌ریزی و مدیریت محیط فیزیکی و کنترل کاربری‌های اراضی مانند مناطق تجاری، مسکونی، معابر عمومی و نیز طراحی فضاهای شهری می‌توان به امنیت و سلامت عمومی جامعه کمک کرد. دیدگاه نظری CPTED می‌کوشد از نظارت طبیعی شهروندان به‌عنوان عامل بازدارنده‌ی فعالیت‌های غیرقانونی همراه با طراحی مناسب محدوده‌های شهری بهره‌گیرد. جاکوبز در شکل‌گیری و توسعه‌ی CPTED نقش زیادی داشته است. دیدگاه CPTED بر محیط کالبدی شهر باهدف کاهش جرم و افزایش تجانس و امنیت عمومی اجتماع و ساکنان شهر تأکید دارد. نظریه‌ی CPTED راه‌حل مناسب برای پیشگیری از وقوع جرم را کاهش فرصت‌های مجرمانه می‌داند. نظریه‌ی CPTED را می‌توان این‌گونه تعریف کرد: طراحی مناسب و

شکل ۳. وضعیت بعد کالبدی در سطح محلات شهر اسلامشهر

دلایل وقوع آنومی و بالأخص جرم، بسیار زیاد و پیچیده‌اند. به‌طور خلاصه یک جرم، زمانی به وقوع می‌پیوندد که وجود یک انگیزه تحریک‌آمیز و یک مجرم دارای زمینه قبلی، زمینه وقوع جرم را فراهم نماید. زمینه وقوع، درواقع در بردارنده یک هدف مناسب در یک‌زمان و محیط دلخواه، در غیاب افرادی که ممکن است از جرم جلوگیری کنند و در حضور افرادی که وقوع جرم را تسهیل می‌کنند. برای این اساس دلایل وقوع جرم، تحت تأثیر شرایط ذیل می‌باشند و این شرایط نیز به‌نوبه خود، تحت تأثیر عوامل مؤثر در پیدایش آنومی تشدید یا تضعیف می‌شوند. وقوع جرم تحت تأثیر شرایط و اوضاع زندگی (برای مثال اعتیاد به مواد مخدر، محرومیت‌های اجتماعی، تضاد، بی‌کاری، محلات فقیرنشین و کمبود امکان تفریحی) است. بر همین مبنا به‌منظور تعیین وضعیت محدوده‌های مورد مطالعه با توجه به شاخص‌های ذیل اقدام گردید:

- ✓ شاهد وقوع جرائم در محله
- ✓ شاهد رفتار بزهکارانه در سطح محله
- ✓ سرقت از منازل در محله شما
- ✓ شاهد سرقت موتورسیکلت
- ✓ شاهد سرقت اتومبیل
- ✓ شاهد فروش مواد مخدر (تریاک)
- ✓ شاهد فروش قرص‌های روان‌گردان

جدول ۱. نتایج آزمون تی تست (میانگین عوامل) در مقیاس

شهر اسلامشهر

حجم نمونه	میانگین	انحراف معیار	حد وسط
۱۵۰	۲.۶۸۸۱	۰.۶۱۲۱	۳

مأخذ: یافته‌های نگارندگان، ۱۳۹۷

جدول ۲. میزان تفاوت از میانگین عوامل در مقیاس شهر

اسلامشهر

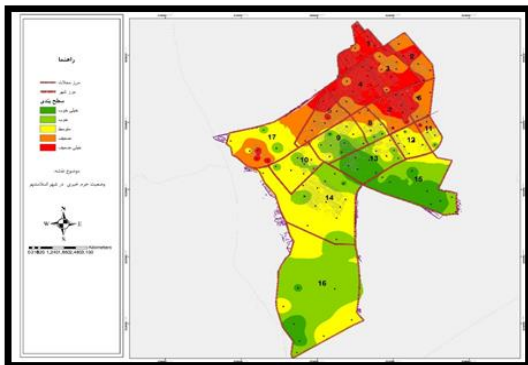
اختلاف میانگین	آماره تی	درجه آزادی	سطح معناداری
۰.۰۴۶۷۳	۱۱.۰۰۰	۱۴۹	۰.۰۰۰

مأخذ: یافته‌های نگارندگان، ۱۳۹۷

همان‌طور که در جدول آزمون تی تک نمونه‌ای مشاهده می‌شود سطح معناداری بیشتر از مقدار $a(0/05)$ است، از این‌رو فرض برابر میانگین مطلوبیت بعد مذکور در جامعه با متوسط ارزشی موردنظر (۳) رد شده است لازم به ذکر است که با توجه به مقدار اختلاف میانگین می‌توان نتیجه گرفت که مطلوبیت وضعیت بعد کالبدی شهر اسلامشهر از حد متوسط پایین‌تر است. از این‌رو می‌توان گفت بعد موردنظر در منطقه به‌طور کلی در وضعیت نامطلوبی قرار دارد زیرا میانگین حاصل از مطالعه بعد کالبدی به متوسط ارزشی محاسبه‌شده اختلاف زیادی را نشان می‌دهد.

با توجه و در نظر داشتن مؤلفه‌های مختلف موردبررسی در این پژوهش، در این بخش به بررسی وضعیت کلی کالبدی در محلات شهر اسلامشهر پرداخته‌شده است. همان‌طور که در نقشه درون‌یابی کالبدی محدوده‌ها مشاهده می‌شود. به‌طور کلی محله ۳، ۴، ۶، ۷ نسبت به محلات ۱۱، ۱۲، ۱۳، ۱۴، ۱۶، ۱۷ در وضعیت نامطلوب‌تری قرار دارد که این خود به عواملی چند نظیر ساخت‌وسازهای نظارت‌نشده خودرو که در آغاز شکل‌گیری شهر اسلامشهر مؤثر بوده است، نشئت می‌گیرد (شکل ۳).

مستخرج از پرسشنامه‌های پاسخگویان بر روی نقشه نمایش داده شده است. نقشه حاصله در مؤلفه جرم نشان می‌دهد که نواحی جرم خیز در سطح محلات به صورت خوشه‌ای بوده و این وضعیت در سطح محلات ۱،۳ و ۴ شدیدتر بوده و در سطح کل محلات وضعیت جرم خیزی در وضعیت مطلوبی قرار ندارد (شکل شماره ۴).

شکل ۴. وضعیت جرم در سطح محلات شهر اسلامشهر

نتیجه‌گیری

در هزاره جدید به دلیل گسترش شهرنشینی و پیدایش کلان‌شهرها، بروز انواع مسائل و مشکلات شهری از جمله میزان بالای بزهکاری نمود خاصی یافته است. مسئله‌ای که بشر با تمام امکانات و پیشرفت‌های علمی حاضر تاکنون نتوانسته آن را کنترل و از ازدیاد سرسام‌آور آن پیشگیری نماید.

بررسی مشخصات کالبدی، خصوصیات اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی ساکنین، نوع کاربری اراضی و کارکردهای اصلی سکونتگاه‌های شهری و پیراشهری و سعی در ایجاد تغییرات بنیادی در عوامل به وجود آورنده و تسهیل‌کننده فرصت‌های جرم و طراحی فضاهای کالبدی مقاوم در برابر ناهنجاری، بیش‌ازپیش اهمیت یافته تا بدین‌وسیله امکان کنترل، پیشگیری و کاهش نرخ ناهنجاری-ها فراهم آید. درواقع می‌توان گفت برخی مشخصات

- ✓ شاهد فروش حشیش
- ✓ حضور در محله دچار ترس
- ✓ در محله‌ی خود احساس امنیت

برای شناخت وضعیت کلی مؤلفه جرم در سطح محلات شهر اسلامشهر از آزمون تی تک نمونه‌ای استفاده شده است.

جدول ۳. نتایج آزمون تی تست (میانگین عوامل) در مقیاس شهر اسلامشهر

حجم نمونه	میانگین	انحراف معیار	حد وسط
۱۵۰	۲.۵۹۶۴	۰.۴۵۲۹۰	۳

مأخذ: یافته‌های نگارندگان، ۱۳۹۷

جدول ۴. میزان تفاوت از میانگین عوامل در مقیاس شهر اسلامشهر

اختلاف میانگین	آماره تی	درجه آزادی	سطح معناداری
۰.۳۹۵۷	۳.۰۰۰	۱۴۹	۰.۰۰۰

مأخذ: یافته‌های نگارندگان، ۱۳۹۷

همانطور که در جدول آزمون تی تک نمونه‌ای مشاهده می‌شود سطح معناداری بیشتر از مقدار $(0/05)$ است، از این رو فرض برابر میانگین مطلوبیت بعد مذکور در جامعه با متوسط ارزشی موردنظر (۳) رد شده است. لازم به ذکر است که با توجه به مقدار اختلاف میانگین می‌توان نتیجه گرفت که مطلوبیت وضعیت جرم در محلات شهر اسلامشهر از حد متوسط پایین‌تر است. از این رو می‌توان گفت مؤلفه موردنظر در منطقه به‌طور کلی در وضعیت نامطلوبی قرار دارد زیرا میانگین حاصل از مطالعه وضعیت جرم به متوسط ارزشی محاسبه شده دارای اختلاف می‌باشد و میزان وقوع جرم بیشتر بوده است.

پس از انجام تحلیل آماری وضعیت جرم، به تحلیل فضایی جرم موردنظر پرداخته شده است. از این رو داده‌های

منابع

احمدآبادی، زهره، صالحی هیگویی، مریم و علی احمدآبادی. ۱۳۸۷. "رابطه مکان و جرم: مطالعه آسیب‌شناسی گیم نتهای شهر تهران". رفاه اجتماعی، دوره ۷. شماره ۲۷. صص ۲۷۵-۲۵۳.

پور جعفر، محمدرضا و همکاران. ۱۳۸۷. "ارتقای امنیت محیطی و کاهش جرائم شهری با تأکید بر رویکرد CPTED". نشریه بین‌المللی علوم مهندسی دانشگاه علم و صنعت ایران، ویژه‌نامه مهندسی معماری و شهرسازی. جلد نوزدهم. شماره ۶.

تقوایی، مسعود. ۱۳۸۹. "بررسی و مقایسه شاخص‌های شش‌گانه جرم در سطح مناطق مختلف شهر شیراز". جغرافیا (فصلنامه علمی پژوهشی انجمن جغرافیای ایران)، سال هشتم. شماره ۲۶. صص ۱۳۳-۱۰۵.

حیدری، غلامحسن و همکاران. ۱۳۹۰. "پیشگیری از جرم از طریق طراحی محیطی (مطالعه موردی: زنجان)". فصلنامه نگرش‌های نو در جغرافیای انسانی. سال چهارم. شماره ۱. صص ۲۷-۱۱.

زاهد، سید سعید و زهره آذرگون. ۱۳۸۷. "بررسی تطبیقی تفاوت فرهنگ حاشیه‌نشین و غیر حاشیه‌نشین و عوامل مؤثر بر آن (مطالعه موردی: جوانان ۱۸ تا ۳۰ سال منطقه ۱ و ۵ شهر شیراز)". فصلنامه انجمن جمعیت‌شناسی ایران. شماره ۵. صص ۲۶-۵.

زنگی‌آبادی، علی و حسین رحیمی نادر. ۱۳۸۹. "تحلیل فضایی جرم در شهر کرج با استفاده از GIS". فصلنامه مطالعات حقوق خصوصی. دوره ۴۰. شماره ۲. صص ۱۹۸-۱۷۹.

ساعی، علی. ۱۳۸۶. "روش تحقیق در علوم انسانی". تهران: انتشارات سمت.

سالنامه آماری کشور. ۱۳۸۶. مرکز آمار ایران.

ستوده، هدایت الله. ۱۳۷۱. "آسیب‌شناسی اجتماعی و جامعه-شناسی انحرافات". تهران: انتشارات دانشگاه تهران.

سلیمی، فرزانه و همکاران. ۱۳۹۵. "سنجش میزان موفقیت طرح مرکز محله آخوند شهر قزوین در ارتقای سطح امنیت محله، با استناد به رویکرد CPTED". فصلنامه مطالعات شهری، شماره ۲۱، صص ۳۶-۲۷.

شالین، کلود. ۱۳۷۲. "دینامیک شهری یا پویایی شهرها". ترجمه اصغر نظریان. مشهد: آستان قدس رضوی، معاونت فرهنگی.

عزیزی، محمدمهدی و الهه شعبان جولا. ۱۳۹۳. "ارزیابی کالبد محله‌های قدیمی شهری در پاسخ‌دهی به احساس امنیت (نمونه موردی: محله ملک آباد شهر

کالبدی و اجتماعی در وقوع جرم مؤثر است و می‌توان با تغییر ساختار فضا اعم از نحوه نورپردازی معابر، وجود مراکز تفریحی و گذران اوقات فراغت، طراحی مناسب ساختمان‌ها و شهرسازی با برنامه، طراحی و مهندسی مناسب محیط و منظر، هم‌چنین حضور و نظارت پلیس و به‌کارگیری تجهیزات، ابزار و فناوری‌های نوین در مقاطع زمانی خاصی بر یک مکان ویژه، می‌توان از وقوع بزهکاری پیشگیری نمود.

نکته مهم دیگر اینکه امروزه برخورد صرف فضایی و انتظامی با پدیده جرم و مجرم چندان جایگاهی ندارد. این در حالی است که صاحب‌نظران راهکارهای خانواده‌گرا، جامعه‌گرا، بالینی و مسئله‌گرا را مبتنی بر شناسایی علل و عوامل ارتکاب جرم در بعد مسائل اجتماعی و محیطی را مطرح می‌کنند.

در بین شهرهای کشور، شهر اسلامشهر به‌عنوان یکی از شهرهای خودرو و در حال رشد به دلیل پیچیدگی‌های ساختاری و کارکردی و شرایط خاص کالبدی، اجتماعی، اقتصادی، سیاسی و فرهنگی حاکم بر آن با نرخ بالای ناهنجاری‌های اجتماعی مواجه است و به عبارتی یکی از مهم‌ترین مشکلات اسلامشهر در حال حاضر «میزان بسیار بالای جرم و جنایت و ناهنجاری‌های اجتماعی» در این شهر است که علت آن را می‌توان رشد سریع جمعیت شهر دانست. درنهایت می‌توان گفت محلات اولیه و شکل‌دهنده کالبدی شهر نظیر محلات ۴۱، ۲، ۳ دارای وضعیت نامطلوب‌تری نسبت به سایر محلات دارند، زیرا اصول شهرسازی در این محلات به‌صورت کامل رعایت نشده است و محیط‌های جرم‌خیز در آن، بیشتر از سایر مناطق می‌باشد که این خود میل و کشش افراد را به ارتکاب جرم در این محلات را بیشتر می‌کند.

- Emmanuel, S., Lizam, M., & Adewole, A. 2015. "Towards a Crime-Free Housing: CPTED versus CPSD", *Journal of Environment and Earth Science*, 5(18), 53-64.
- Gibson, V., & Johnson, D. 2013. "CPTED, but not as we know it: Investigating the conflict of frameworks and terminology in crime prevention through environmental design", *Security Journal*, 29(2), 1-20.
- Mayhew, P., Clarke, R. V., Hough, M. and Sturman, Anrew. 1976. "Crime as Opportunity", *Home Office Rsearch Study*, No.3.
- Newman, O. 1973. "Defensible Space: People and Design in the Violent City", London
- Paul, E; Rachel, A;Leanne, M;Ben, C. 2013. "Crime Prevention Through Environmental Design in the United Arab Emirates: A Suitable Case for Reorientation? "Built Environment, Vol 39.
- Sakip, S. R. M., & Abdullah, A. 2012. "An Evaluation of Crime Prevention through Environmental Design (CPTED) Measures in a Gated Residential Area: A Pilot Survey", *Asian Journal of Environment-Behaviour Studies*, 3(10), 11-24.
- Shamsuddin, S. B., Azim, N., & Hussin, B. 2013. "Safe City Concept and Crime Prevention Through Environmental Design (CPTED) for Urban Sustainability in Malaysian Cities", *American Transactions on Engineering & Applied Sciences*, 2(3), 223-245.
- قزوین). "فصلنامه پژوهش‌های جغرافیای انسانی. سال ۴۶. شماره ۴. صص ۷۹۱-۸۰۸.
- فاندرحمتی، صفر و هژیر شمسی. ۱۳۹۲. "بررسی شاخص‌های طراحی محیطی در پیشگیری از جرم". فصلنامه هویت شهر، سال هفتم، شماره ۱۶، صص ۷۰-۶۳.
- کلانتری، محسن، سمیه قزلباش و پریسا حجی ملایری. ۱۳۸۸. "تحلیل فضایی و پهنه‌بندی جرایم شهری زنجان با استفاده از سامانه‌ی اطلاعات جغرافیایی GIS (مورد مطالعه: بزه ایجاد مزاحمت‌های خیابانی)". فصلنامه جغرافیایی چشم‌انداز زاگرس. دوره ۱. شماره ۲. صص ۱۴۷-۱۳۳.
- کلانتری، محسن، سمیه قزلباش و کاظم جباری. ۱۳۸۸. "تحلیل فضایی بزهدکاری شهری با استفاده از مدل تخمین تراکم کرنل مورد مطالعه: جرائم شرارت، نزاع و درگیری در شهر زنجان". فصلنامه نظم و امنیت انتظامی. دوره ۲. شماره ۳. صص ۱۰۰-۷۳.
- محمودی جانکی، فیروز و قورچی بیگی، مجید. ۱۳۸۸. "نقش طراحی محیطی در پیشگیری از جرم". فصلنامه حقوق. سال ۳۹، شماره ۲. صص ۳۶۷-۳۵۴.
- مستوفی‌الممالکی، رضا و فریبا بهرامی. ۱۳۹۳. "بررسی راهکارهای پیشگیری محیطی از جرم با استفاده از رویکرد CPTED". فصلنامه دانش انتظامی خراسان رضوی. سال هفتم. شماره ۱۰. صص ۱۳۴-۹۱.
- میرکتولی، جعفر و علی وطنی. ۱۳۸۸. "پهنه‌بندی و تحلیل نواحی جرم خیز و آسیب‌زای سکونتگاه‌های شهری استان اردبیل". فصلنامه ژئوپلیتیک. دوره ۵. شماره ۲. صص ۱۹۰-۱۶۹.
- Clarke, R. V. and Eck, J. E. 2001. "Crime Analysis for Problem Solvers in 60 Small Steps", U.S Department of Justice and Office of Community Oriented Policing Services (COPS).
- Cozens, P. M., Saville, G., & Hillier, D. 2005. "Crime prevention through environmental design (CPTED): a review and modern bibliography", *Property Management*, 23(5), 328-356.
- Cozens, P., & Love, T. 2015. "A Review and Current Status of Crime Prevention through Environmental Design (CPTED)", *Planning Literature*, 30(4), 1-20.
- Cozens, P., & Melenhorst, P. 2014. "Exploring Community Perceptions of Crime and Crime Prevention through Environmental Design (CPTED) in Botswana", In *British Criminology Conference (Vol. 14, pp. 65-83)*. London.
- Crowe, T., 2000. "Crime Prevention through Environmental Design: Applications of Architectural Design and Space Management Concepts", 2o Ed, Butterworth-Heinemann, Oxford.